

Eksamensopgave

Retorik i webmediet

26,0 normalsider

Anders Due

INDHOLD

<u>Indledning</u>	3
Praktiske overvejelser	4
Egen brug af Wikipedia	4
Referencer til Wikipedia	4
Sproglig afgrænsning	5
<u>Om Wikipedia</u>	5
Baggrund	5
Brugergrupper	6
Søgning og læsning	7
Redigering og oprettelse	9
Retningslinjer	9
Redigering af eksisterende artikler	9
Oprettelse af nye artikler	10
Kontrol	10
Hærværk	11
<u>Troværdighed</u>	12
Det klassiske ethosbegreb	13
Troværdighed på hjemmesider	13
Den anonyme afsender	13
Den konstruerede afsender	14
Afsender og modtager	15
<u>Afsenderen som konstruktion</u>	16
Partikulært og universelt publikum	16
Partikulær og universel afsender	17
Wikipedias universelle afsender	18
Er en universel afsender troværdig?	20
<u>Konklusion</u>	20
<u>Litteratur</u>	22

INDLEDNING

Normalt har den retoriske kritiker et ret klart billede af afsenderen bag retoriske artefakter. Langt de fleste taler, artikler, bøger og andre mundtlige eller skriftlige tekster har enten en navngiven enkeltperson eller en organisation som den reelle og formelle afsender. Dette forhold indgår som en vigtig del af en retorisk analyse — fx når kritikeren diskuterer afsenders ethos, sammenligner med tidligere ytringer fra samme retor osv.

På internettet er dette sværere. Hvor der i mange andre medier er en række filtre som begrænser adgangen og sorterer i indholdet, er internettet et medie som alle i princippet har adgang til, og hvor alle andre i princippet udgør et potentielt publikum for ens ytringer. Og ud over at en hvilken som helst bruger kan være afsender på internettet, kan man ofte også være anonym. Det gør sig gældende både på officielle sites hvor unavngivne brugere kan komme til orde i debatfora o.l., og på hele sites som ikke løfter sløret for hvem der står bag.

Denne tendens ses i en af sine ekstremer på et *open content*-leksikon som Wikipedia. Her er konceptet at enhver bruger kan og bør tilføje nye opslag, kontrollere de nuværende og rette i andres hvis de ikke er korrekte eller fyldestgørende. For at oprette eller ændre artikler behøves ingen form for brugeridentifikation, og der er som udgangspunkt ingen hindringer for at hvem som helst — helt anonymt — kan redigere eller oprette opslag som er fuldstændig forkerte.

Er det et problem? Kan man stole på indholdet i Wikipedias artikler når der ikke er nogen centraliseret kontrol af det? Det spørgsmål vil jeg forsøge at besvare i denne opgave.

Først vil jeg give en generel karakteristik af Wikipedia hvor jeg ser på det som en del af *open content*-tankegangen, og hvor jeg undersøger den almindelige brugers muligheder for at redigere informationerne og for at identificere andre brugere. Derefter vil jeg diskutere begrebet *troværdighed*, både i almindelighed og på nettet. Med dette udgangspunkt vil jeg se nærmere på spørgsmålet om Wikipedias troværdighed¹ og med inspiration fra Perelman introducere begrebet *den universelle afsender*: brugerens forestilling om ethvert fornuftigt menneske som afsender.

¹ Hvorvidt indholdet af Wikipedias artikler rent faktisk *er* sandt, vil ikke være denne opgaves fokus. Grunden til dette vender jeg tilbage til i afsnittet om troværdighed.

Praktiske overvejelser

Egen brug af Wikipedia

En nogenlunde grundig forklaring af funktionaliteterne på Wikipedia er nødvendig for at kunne diskutere troværdigheden, fordi brugerens muligheder for at bedømme andre skribenter og for selv at redigere er afgørende i den sammenhæng. Derfor har jeg i forbindelse med denne opgave selv gennem noget tid benyttet systemet – både til at søge informationer og til selv at skrive artikler på Wikipedia.

Selv om det måske havde været nærliggende at 'teste' troværdigheden ved fx bevidst at skrive forkerte oplysninger og undersøge hvor længe der gik før de blev rettet, har jeg valgt udelukkende at bruge Wikipedia konstruktivt, fordi jeg forventer at det er det som langt størstedelen af de andre besøgende gør (dette vender jeg tilbage til flere gange). Eksempler på hærværk o.l. er der tilstrækkeligt af til at jeg ikke har behøvet selv at eksperimentere med det.

Desuden har jeg i opgaveskrivningens sidste fase offentliggjort min opgave på nettet og linket til den fra min profilside på Wikipedia (Wikipedia 2006: "Bruger:Cyclonebill"). Flere af Wikipedias brugere har læst den og givet meget nyttige forbedringsforslag (Wikipedia 2006: "Bruger diskussion:Cyclonebill").

Referencer til Wikipedia

Wikipedia opdateres døgnet rundt, og derfor er det i sig selv lidt problematisk i denne opgave at referere til sider fundet på Wikipedia. Men alle tidligere og nuværende versioner af alle artikler er tilgængelige på Wikipedia², og derfor vil jeg i teksten blot henvide til sidens titel. I litteraturlisten findes enten et *permalink* – som kendt fra weblogs (se fx Miller & Shepherd 2005), dvs. et link der henviser til en arkiveret (og dermed uforanderlig) version af siden – eller, hvor permalinks ikke er tilgængelige, opslagets præcise webadresse og det tidspunkt hvor jeg hentede siden³.

² På enhver side på Wikipedia er der øverst et faneblad ved navn 'historik' ('history' i den engelske udgave). Her kan man finde tidligere versioner af den pågældende side. Eneste undtagelse er sider som er blevet slettet, fx på grund af hærværk eller copyright-problemer; disse forsvinder permanent.

³ I *Den gode opgave* (Rienecker & Stray Jørgensen 2000 p. 200) anbefales det at man angiver datoen. Visse sider på Wikipedia opdateres så ofte at jeg synes det giver god mening også at opgive det præcise klokkeslæt. Ved referencer til andre – som regel mere statiske – websider nøjes jeg med datoen.

Sproglig afgrænsning

Wikipedia findes på en lang række sprog, hvoraf den engelske udgave er langt den største med knap 900.000 artikler i slutningen af 2005. Den danske version er den 15.-største ud af alle godt 200 versioner⁴.

I de forskellige udgaver eksperimenteres der jævnligt med diverse måder at begrænse eller udvide brugernes muligheder for at oprette eller redigere indhold. Derfor har jeg valgt i denne opgave primært at fokusere på den danske udgave af Wikipedia. De centrale grundprincipper er nemlig de samme overalt, og derfor mener jeg at kunne sige noget om Wikipedia generelt uden at skulle skabe mig et overblik over funktionaliteter og restriktioner på alle sprog.

OM WIKIPEDIA

For senere i denne opgave at kunne diskutere Wikipedias troværdighed vil jeg i dette kapitel dels give en beskrivelse af de grundlæggende principper bag Wikipedia, dels gøre rede for hvilke muligheder systemet giver for søgning, redigering og oprettelse af artikler.

Baggrund

Den engelske Wikipedia udsprang af et projekt ved navn *Nupedia* som skulle være en gratis encyklopædi der – som andre encyklopædier – skulle skrives af særligt kvalificerede forfattere⁵. Men det gik ikke særligt hurtigt med bidragene, og grundlæggeren overvejede at supplere med et mere åbent alternativ. En medarbejder foreslog til det formål *wiki*-konceptet: “[...] a type of website that allows users to add and edit content and is especially suited for constructive collaborative authoring.” (Wikipedia 2006: “Wiki”). *Wiki*-konceptet hænger sammen med en standard som kaldes *The GNU Free Documentations License* (Wikipedia 2005: “GNU Free Documentation License”) hvis hovedtanke er at indholdet af fx et opslagsværk under licensen må kopieres og redigeres frit, så længe licensen stadig gælder. Det betyder med andre ord at indholdet er frit, og at man ikke kan ’stjæle’ indholdet og gøre det fri af licensen.

Princippet kaldes under ét *open content* og er en pendant til den softwaretekniske betegnelse *open source* (se fx Jesiek 2003). Her er tankegangen tilsvarende at hvem som helst kan redigere og udvikle software på frivillig basis som det fx gør sig gældende med styresystemet

⁴ Heraf er der mange af udgaverne der næsten ikke har noget reelt indhold, men eksisterer formelt og er klar til at blive taget i brug. (Wikipedia 2005: “List of Wikipedias”).

⁵ Baggrundsoplysninger om Wikipedias historie m.m. i dette afsnit stammer fra Wikipedia 2005: “History of Wikipedia” og Wikipedia 2005: “Den danske Wikipedias historie”.

Linux. *Open source* var en central værdi i den tidlige hackerkultur⁶, og dens mål minder i høj grad om den man finder i *open content* – Castells skriver om hackerenes *open source*:

Paramount in this set of values is freedom. Freedom to create, freedom to appropriate whatever knowledge is available, and freedom to redistribute this knowledge under any form and channel chosen by the hacker. (Castells 2001 pp. 46-47)

Nupedia-grundlæggeren og hans medarbejder blev enige om at prøve wiki-konceptet, og den nuværende Wikipedia blev oprettet i sin første engelske version i januar 2001. Den oprindelige indgang hed *wikipedia.com*, men domænet blev hurtigt ændret til *wikipedia.org*. 'Com' står for 'commercial', mens 'org' står for 'organization', og det er et andet vigtigt træk ved Wikipedia: det har fra starten været helt ukommercielt og er stadig baseret 100% på frivillige bidrag, både hvad angår encyklopædien og økonomien.

Efter et års tid var den engelske Wikipedia nået op på omkring 16.000 opslagsord (Wikipedia 2006: "Wikipedia Statistik – Tables – Engelsk"), og interessen spredte sig til andre lande. I starten af 2002 bragte bladet *Ingeniøren* en artikel (Nielsen 2002) om den engelske Wikipedia som også gjorde opmærksom på at der allerede var oprettet en dansk side, men at der endnu ikke var noget indhold på den. En læser valgte at gå i gang med at opbygge den danske Wikipedia umiddelbart efter.

Ved at overføre en lang række artikler fra et nogenlunde tilsvarende (men knap så succesfuldt) projekt ved navn *Lexopen* kom den danske udgave af Wikipedia godt i gang i løbet af 2003. Siden er antallet af 'nye' opslagsord steget, og ved årsskiftet 2005/2006 var der mere end 36.000 artikler (Wikipedia 2006: "Forside"). I 2005 steg antallet af artikler gennemsnitligt med 45 om dagen (Wikipedia 2006: "Statistik – Tables – Dansk"), og hver enkelt artikel er i gennemsnit blevet redigeret 6,79 gange (Wikipedia 2006: "Statistik").

Siden begyndelsen er Wikipedia-konceptet taget i brug på en lang række andre initiativer som fx kogebøger, ordbøger o.l., og det hele er samlet under ét i non-profit-organisationen *Wikimedia Foundation*.

Brugergrupper

Man kan skelne mellem Wikipedias brugere på to forskellige måder; ved at se på deres tekniske tilknytning kan man finde tre forskellige brugergrupper, mens der viser sig to grupper hvis man tager udgangspunkt i den måde de brugerne anvender Wikipedia.

⁶ Her anvendes ordet 'hacker' ikke i den udbredte betydning af den mere destruktive type netbruger – som Castells kalder for 'cracker' (Castells 2001 p. 41).

Ud fra en teknisk synsvinkel er den første gruppe *anonyme brugere* som besøger Wikipedia. De benytter sitet uden at logge på eller identificere sig på anden måde, men hvis de fx redigerer eller opretter en artikel e.l., vil deres IP-adresse⁷ blive registreret.

Den anden gruppe er *registrerede brugere*, dvs. personer der har oprettet sig som brugere på Wikipedia. Det giver lidt bedre muligheder for redigering af artikler og lignende, og redigeringer vil blive markeret med ens brugernavn i stedet for IP-adressen. Desuden kan man personalisere den måde Wikipedia fungerer, og man kan overvåge artikler på en særlig liste. Der er godt 4000 registrerede brugere af den danske Wikipedia (Wikipedia 2006: "Liste over brugere").

Den tredje gruppe er *administratorer* som har ekstraordinære rettigheder. De kan som de eneste slette artikler helt (og gendanne dem igen), udelukke andre brugere og blokere for yderligere redigeringer af visse artikler. I januar 2006 var der 18 administratorer på den danske Wikipedia (Wikipedia 2005: "Administratorer")⁸.

Hvis man ser på brugerne ud fra deres måde at anvende Wikipedia på, vil man i stedet finde to forskellige hovedgrupper som jeg vil kalde de *læsende brugere* og de *redigerende brugere*. Når jeg vælger at lægge vægt på dette, er det fordi det er centralt at mange mennesker udelukkende bruger Wikipedia som et almindeligt opslagsværk – dvs. et sted hvor man kan slå ord op og få en forklaring på hvad fx *retorik* er, men hvor man ikke gør indsigelse hvis man er uenig i retorik-artiklens beskrivelse af stasislæren. Selv om der er mulighed for at alle kan deltage i opbygningen, opdateringen og forbedringen af Wikipedia, er det altså kun nogle brugere der vælger at gøre brug af denne mulighed⁹.

Søgning og læsning

For de læsende brugere er søgning og læsning det afgørende. Fra forsiden¹⁰ kan man yderst til venstre indtaste et søgeord og vælge enten at gå til opslagsordet eller at søge efter ordet i alle artikler. Et tilfældigt¹¹ udvalgt eksempel er en artikel om Tintin-figuren Kaptajn Haddock (Wi-

⁷ En IP-adresse er et unikt nummer som enhver computer tilsluttet internettet tildeles. Ud fra en IP-adresse kan almindelige privatpersoner ikke se hvem der står bag – men mange brugere har en IP-adresse som ikke ændres fra gang til gang, og på den måde kan man ofte kende en tilbagevendende anonym bruger på IP-adressen.

⁸ Der er nogle flere forskellige bruger kategorier (*bureaukrater*, *udviklere* og *robotter*), men disse har primært betydning for administratorer og andre der arbejder med Wikipedia på et mere overordnet niveau (Wikipedia 2005: "Administratorer").

⁹ Mens de redigerende brugere er lette at tælle op (se ovenfor), har jeg ikke kunnet finde nogen statistik over antallet af læsende brugere; almindelige besøgsstatistik findes kun til og med oktober 2004 (Wikipedia 2006: "Statistik – Tables – Dansk"). Jeg tillader mig dog at gå ud fra at de læsende brugere ikke bare findes, men også udgør en anseelig andel af alle brugere.

¹⁰ Den danske udgave findes på da.wikipedia.org.

¹¹ Fra alle sider i Wikipedia kan man med et link i venstremenuen gå til en tilfældig artikel.

kipedia 2005: ”Kaptajn Haddock”) som er nogenlunde repræsentativ for hovedparten af artiklerne på Wikipedia.

Her finder man i selve den korte artikel en forklaring på hvem Kaptajn Haddock er, hvor han er kendt fra og hvad han er kendt for. Nogle af ordene er markeret med blå som almindelige hyperlinks – her betyder det at det er links til andre artikler på den danske udgave af Wikipedia¹². Der er desuden et rødt link – det indikerer at der linkes til en Wikipedia-artikel som endnu ikke er skrevet. Hvis man klikker på ’Jørgen Sonnergaard’ (som står med rødt), kommer man til en side hvor man kan oprette en artikel om Jørgen Sonnergaard. Endelig er der et link der henviser til en side udenfor Wikipedia – eksterne links er som regel samlet nederst i artiklerne på Wikipedia og er desuden altid (modsat interne links) forsynet med en lille blå pil efter linket.

Hvis man som bruger af Wikipedia – uanset hvilket niveau man er på – vil forsøge at få et indtryk af hvem der står bag artiklen, kan man øverst på siden klikke på fanebladet ’historik’. Her får man oversigt over hvilke registrerede brugere eller IP-adresser der har oprettet og redigeret den. I dette tilfælde kan vi se at artiklens første version blev oprettet 6. november 2004 af en bruger ved navn ’Ulla’. Siden da er den blevet redigeret seks gange, senest i august 2005 – og i alt fem forskellige brugere har redigeret den. Ud for de fleste revisioner er der tilføjet en kort linje i parentes og kursiv som kort beskriver hvad revisionen går ud på.

Hvis man er interesseret i at se udviklingen af artiklen, kan man klikke for at se indholdet af de tidligere versioner, og der er desuden en funktion som fremhæver forskelle mellem de enkelte udgaver. Af og til er der også oprettet diskussioner på den tilhørende diskussionside (som altid findes på fanebladet ’diskussion’) – her kan brugere skrive kommentarer, spørgsmål og forslag om artiklen eller dens emne.

Herfra kan man gå videre og se de enkelte brugeres *profilside* (hvis de har oprettet en sådan) ved at klikke på brugernavnet. På en profilside kan man skrive hvem man er, hvad man interesserer sig særligt for på Wikipedia o.l. Nogle af de registrerede brugere vælger her at skrive deres rigtige navn, fortælle om deres sprogkundskaber, linke til en eventuel privat hjemmeside eller vise et billede af sig selv. Der er dog intet krav om hvad der skal stå – der er ikke engang et krav om at man skal have en profilside – og således kan man fx i Kaptajn Haddock-historikken se på det røde link at brugeren ’Anton Rasmussen’ som bidrog med et par linjer om Tintin-oversætteren, ikke har oprettet en side om sig selv.

Kort sagt er mulighederne for at se omfanget og frekvensen af brugerredigeringer gode – mens det kun i nogle tilfælde kan lade sig gøre at se hvem der står bag dem.

¹² Især disse interne links er der ekstremt mange af sammenlignet med andre websider – og tjener som andre links ikke blot til at forbedre navigationen, men har også en klar semantisk effekt (Burbules 2002).

Redigering og oprettelse

Retningslinjer

Der er i princippet ingen officielle eller fastlagte retningslinjer for den indholdsmæssige, stilistiske eller tekniske udformning af artikler på Wikipedia. Ikke desto mindre er der i høj grad nogle gældende normer for god skik og brug. Der findes fx en omfattende stilmanual (Wikipedia 2006: "Stilmanual"), en velkomst til nye skribenter (Wikipedia 2005: "Velkommen nybegynder") og artikler om hvad man skal undgå (Wikipedia 2005: "Mest almindelige begynderfejl på Wikipedia"; Wikipedia 2005: "Hvad Wikipedia ikke er"). Men det er afgørende at disse sider ikke er mere statiske end at de uden videre kan redigeres af hvem som helst ligesom alle andre sider på Wikipedia. Og som der står i begyndelsen af stilmanualen:

Nye skribenter bør huske på at klar, informativ og upartisk tekst altid er mere vigtig end stil, præsentation og formatering. **Det forventes ikke og det kræves ikke at nogen følger en eneste af nedenstående regler.** En anden wikipedianer vil sandsynligvis ændre artiklen for dig, så den følger nedenstående regler. (Wikipedia 2006: "Stilmanual", orig. fremhævelse)

Fast står det dog at artiklerne skal tilstræbe en *neutral synsvinkel* – også kaldet NPOV: 'neutral point of view' (Wikipedia 2005: "Skriv Wikipedia fra et neutralt synspunkt").

Redigering af eksisterende artikler

Alle sider på Wikipedia kan i princippet redigeres af hvem som helst¹³. Hvis vi bliver ved eksemplet med Kaptajn Haddock, så er der i dette tilfælde to indgange til at redigere artiklen. Ud for afsnittet 'Eksterne henvisninger' er der yderst til højre et lille 'redigér'-link, og øverst på siden er der et faneblad ved navn 'redigér'. Det første redigerer det enkelte afsnit, mens det andet redigerer hele artiklen.

Når man har klikket på et af linkene, kommer man til en side med en tekstredigeringsboks der viser artiklens indhold i en version hvor en del af formateringen fremstår som koder. Interne og eksterne links er omgivet af henholdsvis to og en firkantede parenteser, mens fed og kursiv angives med forskelligt antal apostroffer. Teksten og koderne i boksen kan redigeres umiddelbart – det kan være rettelser af stavefejl, sletning af afsnit, tilføjelse af nye osv. – og der er desuden en værktøjslinje over boksen som ligesom almindelige tekstbehandlingsprogrammer giver genveje til formatering, links, indsættelse af billeder osv.

Herefter kan man vælge at lade sine ændringer træde i kraft uden videre ved at klikke på knappen 'Gem side' nederst på skærmen – eller man kan begynde med at kontrollere den fær-

¹³ Der er enkelte undtagelser. For eksempel kan forsiden på da.wikipedia.org på grund af hæværk ikke umiddelbart redigeres af almindelige brugere, og det giver desuden sig selv at sider der genereres automatisk (seneste ændringer, liste over en brugers bidrag e.l.) heller ikke kan redigeres. Derudover er der dog ingen væsentlige begrænsninger.

dige side ved hjælp af knappen 'Forhåndsvisning'. Der er desuden en linje hvor man kan give en beskrivelse af sin ændring.

Oprettelse af nye artikler

Den oplagte anledning til at oprette en ny artikel er at man støder på et rødt link der som nævnt indikerer at der henvises til en artikel som endnu ikke er skrevet. Man kan sagtens oprette artikler som ingen andre artikler linker til – jeg kunne fx vælge at oprette en artikel om den retoriske stilfigur *paranomasi* selv om den ikke er nævnt et eneste sted på Wikipedia. Der findes da også en lang liste over artikler som ingen linker til (Wikipedia 2005: "Forældreløse artikler"), men det normale er at tage udgangspunkt i et rødt link – fordi det jo viser at nogen har fundet ordet vigtigt nok til at oprette et internt link fra det, selv om ordets forklaring ikke er skrevet endnu.

I eksemplet med Kaptajn Haddock-artiklen kunne man klikke på det røde 'Jørgen Sonnergaard'-link. Så kommer man – som nævnt ovenfor – til en side hvor der er mulighed for at skrive en Jørgen Sonnergaard-biografi på samme måde som man redigerer eksisterende artikler. Når siden er gemt, er den øjeblikkeligt tilgængelig for alle uden nogen form for forudgående kontrol.

Kontrol

Den efterfølgende kontrol af ændringer – det være sig både nye artikler og rettelser i gamle – er til gengæld et centralt element i Wikipedia – og den sker overordnet set på tre forskellige måder: ændringen kontrolleres umiddelbart efter den er sket, den kontrolleres senere fordi en bruger overvåger netop dén artikel, eller også kontrolleres den senere ved et tilfælde.

Den umiddelbare kontrol sker, fordi mange redigerende brugere følger med i listen over seneste ændringer som er tilgængelig fra alle sider på Wikipedia. Listen omfatter alle former for ændringer, dvs. ikke bare rettelser i artikler, men også oprettelse af nye brugere, ændringer i profilsider osv. Her har det en stor betydning om de redigerende brugere har tilføjet en beskrivelse af deres ændring – det kommer nemlig til at stå i oversigten over seneste ændringer og giver dermed et hurtigt overblik over ændrings karakter og omfang. Dette kræver dog at man er bekendt med forkortelserne og den interne Wikipedia-terminologi i beskrivelser som 'kat', 'interwiki', 'stub', 'lidt sproglig edit', 'commons-henvisning', 'linkret' osv. Mange af disse beskrivelser dækker ikke over egentlige korrektioner i tekstens indhold, men er ofte rettelser der har til formål at fjerne sprogfejl, gøre typografien ensartet, tilføje links til andre Wikipedia-artikler, sætte artiklen i en kategori e.l.

Jeg oplevede selv et eksempel på den umiddelbare kontrol efter at have oprettet en artikel på opslagsordet 'memetik'. Jeg havde for flere år siden skrevet en tidsskriftsartikel om memetik

og retorik (Due 2001), og det var et omskrevet uddrag jeg brugte til artiklen på Wikipedia. Få minutter efter jeg havde gemt siden, havde en anden bruger givet den et såkaldt 'copyvio'-mærkat¹⁴ der indikerer at artiklen sandsynligvis er uretmæssigt kopieret fra et medie som er beskyttet af ophavsrettigheder. På memetik-opslagetets diskussionsside havde brugeren desuden oprettet et link til det danske site *kommunikationsforum.dk* hvor min oprindelige artikel om memetik og retorik også var blevet bragt. Og efter yderligere et par minutter havde en administrator slettet siden. Jeg skrev til brugeren bag copyvio-mærkatet og forklarede at jeg selv havde rettighederne til teksten – og han svarede at det i så fald var i orden: ”Du skal så blot sørge for lige at nævne på diskussionssiden, hvordan det forholder sig. Særligt når du ikke har oprettet en profilside og dit brugernavn ikke har nogen forbindelse med dit borgerlige navn.” (’Heelgrasper’ 2006). Mindre radikale ændringer har jeg oplevet med andre artikler; der er blevet indsat flere links, foreslået mindre forbedringer (på diskussionssiden), rettet fejl i et link o.l.

En mere målrettet – men ikke specielt konsekvent – kontrol finder sted når registrerede brugere overvåger bestemte artikler. Hvis man fx selv har skrevet en artikel eller er meget interesseret i emnet, kan man sætte den på sin overvågningsliste og siden få et hurtigt overblik over de ændringer der er blevet lavet i netop de artikler som interesserer én mest.

Den mere tilfældige kontrol sker ved at brugere søger information om et givet emne og – i og med at de læser artiklen – kontrollerer den. Her er det afgørende spørgsmål om det er en læsende eller en redigerende bruger der kommer forbi. Hvis der er noget i vejen med artiklen, vil en bruger som ikke retter i artikler, blot læse den og måske være utilfreds med den. Og redigerende brugere vil kun rette i artiklen hvis de registrerer at der er et problem.

Hærværk

Hærværk på Wikipedia forekommer. Et tilfældigt eksempel (som jeg stødte på ved at overvåge oversigten over seneste ændringer) på hærværk var i artiklen om sodavand (Wikipedia 2006: ”Sodavand”). Et afsnit der fortæller om diskussionen om hvorvidt *Coca-Cola* eller *Pepsi* er den bedste cola, blev rundet af med følgende tilføjelse:

Men vi ved jo alle sammen godt at Coca Cola er det bedste og at pepsi er en kopi af Coca Cola's gode ide så Coca Cola er bedst og pepsi er en kopi vare det ved alle. (Wikipedia 2006: ”Sodavand”)

Her brød skribenten (som ikke er registreret bruger og derfor kun kunne kendes på IP-adressen 85.81.115.188) åbenlyst med kravet om at artiklen skulle skrives fra et neutralt synspunkt. Omkring tyve minutter fik denne kommentar lov at stå før en anden bruger slettede den igen.

¹⁴ Jeg gætter på at 'copyvio' er en forkortelse for det engelske 'copyright violation'.

Dette er i den pæne ende af det hærværk der sker på Wikipedia. Ofte er der tale om simple ukvemsord, sletning af tekst eller kommentarer af mere injurierende karakter: "PUSSY IS VERY VERY VERY [...] VERY VERY VERY "GOOD".....!!" (Wikipedia 2006: "Titanic (skib)"). Denne noget irrelevante konstatering fik lov at stå i præcis 2 minutter før den fjernet.

Wikipedias administratorer har mulighed for at blokere bestemte IP-adresser og serier af IP-adresser (institutioner og firmaer har som regel en række IP-adresser til rådighed, således at de første cifre er ens, mens de sidste to-tre cifre i adressen varierer). Dette er relevant fordi meget af hærværket kommer fra skoler – og hvis det sker tit nok, bliver skolens ledelse kontaktet. Der er endda en liste over institutioner hvorfra der udøves hærværk – hvoraf nogle allerede er blokeret permanent (Wikipedia 2006: "Hærværk").

Et problem på Wikipedia der egentlig ikke er ment som hærværk, er de såkaldte 'redigeringskrige' hvor to eller flere brugere bliver ved med at rette frem og tilbage mellem hver deres versioner af sandheden. I disse tilfælde kan man låse siden for flere redigeringer indtil brugerne er blevet enige om en løsning på den tilhørende diskussionsside. Et eksempel er en artikel om Holland (Wikipedia 2005: "Holland") som har været låst siden august 2005 på grund af uenighed om det hedder Holland eller Nederlandene.

TROVÆRDIGHED

"Utroværdigt net-leksikon" kunne man læse i en avis i december 2005 (Eising 2005). Gymnasielærere oplevede store problemer med at deres elever tog oplysninger i de ofte fejlbehæftede artikler på Wikipedia for entydige sandheder og brugte dem helt ukritisk i opgaver og rapporter. "Wikipedia troværdig" stod der i en anden avis nogle dage senere (*Politiken* 2005). Her var historien at en ekspertundersøgelse viste at Wikipedias videnskabelige artikler var stort set lige så korrekte som det ansete *Encyclopaedia Britannica*.

Målet med denne opgave er som nævnt ikke at tage stilling til selve sandhedsværdien af Wikipedias artikler. Dette ville ikke bare indebære troen på én absolut sandhed i et leksikon der omfatter alle mulige former for opslagsord – men også troen på at jeg ville være i stand til at udpege den.

I dette afsnit vil jeg med udgangspunkt i den klassiske definition af ethos gøre rede for denne opgaves troværdighedsbegreb og diskutere nogle af problemerne ved at tale om troværdighed i webmediet.

Det klassiske ethosbegreb

I den klassiske retorik er *ethos* et af de mest centrale begreber om troværdighed. Aristoteles (1996 1378a) påpegede tre ting som skaber troværdighed hos en retor: klogskab eller sund fornuft (*phronesis*), personlig moralsk karakter (*arete*) og velvilje over for tilhøreren (*eunoia*). Her blev det understreget at ethos kun kunne udvises gennem talen, og at tilhørernes forudgående viden om taleren ikke burde spille nogen rolle for bedømmelsen af hans troværdighed.

Denne lidt idealistiske tanke tilbageviser bl.a. McCroskey (1968) med sin beskrivelse af et ethosbegreb der både omfatter *initial*, *derived* og *terminal* ethos – dvs. henholdsvis den forudgående opfattelse af taleren, den troværdighed som en aktuell ytring signalerer, og endelig summen af disse der bliver den afsluttende troværdighedsbedømmelse. Samme sted gør McCroskey op med en misforståelse:

[...] we shall frequently refer to a source's ethos. This may mislead some people into thinking that a source has ethos. The source does not. The receiver has the ethos. It is in the mind of the receiver, just as any other attitude is. (McCroskey 1968 p. 88, orig. fremhævelse)

En nogenlunde nutidig og ukontroversiel opfattelse af ethos i mere traditionelle medier kunne altså siges at være en tilhørers opfattelse af en retors klogskab, karakter og velvilje – som den kommer til udtryk i en given ytring og i en større kontekst.

Troværdighed på hjemmesider

Denne opfattelse af ethos kan ikke umiddelbart overføres til webmediet – og især ikke til Wikipedia. At troværdighed ikke er en immanent kvalitet ved en retor eller et artefakt, men noget som ligger i den enkeltes opfattelse, gælder stadig:

Credible information is believable information. It's important to note that *credibility is a perceived quality*. It is not a property of a Web site, such as how many words the site contains or how many links are on the page. Instead, when one discusses credibility, it is always from the *perspective of the observer's perception*. (Fogg, Soohoo & Danielson 2002, min fremhævelse)

Den anonyme afsender

Men der er et stort problem i at bedømme en afsenders troværdighed når man ikke ved hvem det er. Hvis man som Aristoteles mener at ethos kun er – eller bør være – noget som kommer til udtryk i den enkelte ytring, er det uproblematisk at afsenderen af den enkelte ytring er anonym. Men hvis man også opfatter tilhørers forhandsviden (fx fra tidligere ytringer fra samme retor) som afgørende for troværdigheden, bliver det kompliceret. Det gælder generelt for nettet at afsenderbegrebet er langt sværere at håndtere end i mere statiske trykte medier og i radio og tv:

It is largely comprised of texts produced through corporate authorship, constantly revised, often borrowed, and frequently parasitic on other texts to which they are linked. (Warnick 2004)

Ud fra denne karakteristik af World Wide Web ser Warnick (2004) på hvordan ethos på nettet adskiller sig fra den mere traditionelle opfattelse. Det centrale for Warnick er afsenderen der ikke kan identificeres så entydigt som i mere statiske medier. Med udgangspunkt i forskellige undersøgelser af brugeres holdninger til troværdighed og eksperteres bedømmelser af websites konkluderer Warnick at problemerne med anonyme afsendere får andre faktorer til at spille en større rolle.

If the author function recedes in importance, other systems of constraint—other limiting conditions—will go into operation. In judging credibility on the public Web, these might be skillful design, image quality, usability, information structure, comprehensiveness, absence of self interest, usefulness, or a host of other website characteristics that are not ostensibly linked to site authorship. (Warnick 2004)

Jeg bestrider ikke at design, informationsstruktur, brugervenlighed og meget andet – kort sagt det som Meyrowitz (1997) kalder 'grammatiske' variabler – har stor betydning for brugerens bedømmelse af troværdigheden på et website. Men jeg vil stille spørgsmålstegn ved om afsenderens betydning automatisk glider i baggrunden ('recedes in importance') – alene fordi oplysningerne om afsenderens identitet glider i baggrunden.

Den konstruerede afsender

Det er min påstand at såvel den retoriske kritiker som den mindre bevidste modtager af en hvilken som helst ytring vil have meget svært ved ikke at foretage en bedømmelse af afsenders ethos – uanset om de kender noget til afsender eller ej. Afsenderen indgår som et fast element i en hvilken som helst retorisk situation – som hænger uløseligt sammen med genrebegrebet hos de fleste genreteoretikere¹⁵.

Hvis man fx ser en tv-reklame hvor afsenderen først til allersidst afslører sig selv (og måske også først da sit produkt), vil man allerede inden slutningen være helt bevidst om at der er tale om en reklame hvor en afsender forsøger at påvirke én til at købe et produkt. Allerede her vil man tillægge en afsender nogle kvaliteter eller mangler på samme – fx har mange den holdning at det ikke nødvendigvis er rendyrket *eunoia* der driver annoncøren. Ud fra reklamens indholdsmæssige og stilistiske træk – svarende til et websites indholdsmæssige og stilistiske træk som Warnick taler om – vil jeg hævde at modtageren danner sig et eller andet billede af afsenderen og dennes ethos.

¹⁵ Det gælder fx Campbell & Jamieson (1979) og Foss (1989). En meget central fortæller for genrekritik, Carolyn R. Miller, afviser i sin skelsættende artikel "Genre as Social Action" at gentagne retoriske situationer definerer gener (Miller 1998 pp. 128-131), men hun anerkender dog at en genre "[...] acquires meaning from situation and from the social context in which that situation arose." (Miller 1998 p. 136).

Det er klart at man ikke har noget særligt godt grundlag for en nuanceret bedømmelse af en ukendt afsenders ethos. Men vil enhver dom over en afsenders troværdighed ikke i forvejen blot være en tilnærmelse af 'sandheden' om hvor god grund der er til at tro på afsender?

Jeg giver med andre ord Warnick ret i at de træk hun nævner, har betydning – men jeg mener at de ikke kun har betydning for modtageres syn på et specifikt artefakt, men i høj grad også på en forestillet afsender (som man kan risikere at støde på igen) og på den kontekst ytringen befinder sig i, altså fx genre, medie, tidspunkt osv. Det vil sige at man på et website med en anonym afsender stadig vil danne sig et billede af en afsenders velvilje, sunde fornuft og moralske karakter – og at dette billede vil transcendere situationen, så fx erfaringer fra lignende websites påvirker billedet, ligesom den endelige ethos-bedømmelse (tilsvarende McCroskeys *terminal ethos*) vil påvirke andre oplevelser på World Wide Web fremover.

Afsender og modtager

Først nu hvor jeg har gjort rede for hvordan man kan operere med en forestillet afsender, vil jeg problematisere begreberne 'modtager' og 'afsender' yderligere. For ikke nok med at afsenderen bag websites eller enkelte webtekster kan være anonym; besøgende på hjemmesider kan også bevæge sig frit mellem rollen som modtager og afsender.

Det gælder generelt på World Wide Web at der ofte er mulighed for at brugerne af et site kan interagere umiddelbart ved fx at stille spørgsmål, personalisere visninger, deltage i chatrum og debatfora osv. Dette får fx Hoff-Clausen (2002) til at tage følgende forbehold ved sin brug af ordene 'afsender' og 'bruger':

Afsenderen er vært på hjemmesiden og kan også antage modtagerfunktion i interaktionen med brugere. 'Brugere' betegner de besøgende på hjemmesiden, som primært er modtagere, men også kan fungere som afsendere i interaktion med hjemmesidens vært eller andre brugere. (Hoff-Clausen 2002 p. 39)

Det vil sige at hvor man i andre massemedier i langt højere grad kan skelne mellem en distinkt afsender og modtager, er der i webmediet en tendens til at grænsen udviskes, fordi man i det ene øjeblik besøger et website som en modtager af information og i det næste selv agerer som afsender når man fx selv tilføjer indhold på sitet.

På Wikipedia er denne tendens taget ud i sine ekstremer. Hvor det på firmawebsteder – som Hoff-Clausen taler om – giver god mening at tale om en vært, er værten på Wikipedia for så vidt ligegyldig. Som nævnt i begyndelsen er det teknisk set Wikimedia der står som vært for alle de forskellige versioner af Wikipedia, men reelt er der ikke tale om en institutionaliseret afsender. Bag alt indholdet står afsendere der samtidig er mere eller mindre menige brugere. Så hvor der altså findes brugere der kun fungerer som modtagere – de læsende brugere – kan de redigerende brugere ikke betragte sig selv som værende afsendere alene.

Når jeg i det følgende fortsat vil tale om afsendere og modtagere, er det altså med det store forbehold at mange af modtagerne er potentielle afsendere af den samme tekst som de er modtagere af. Eller med andre ord: alle brugere af Wikipedia vil kunne agere modtagere når de læser en artikel – og en del af dem vil desuden være parat til uden videre at være afsendere af den samme artikel, hvis de skulle støde på fejl, mangler eller lignende. Men i den enkelte situation vil modtageren (som så sagtens kan optræde som afsender på andre tidspunkter) være den som læser en artikel på Wikipedia.

AFSENDEREN SOM KONSTRUKTION

I dette kapitel vil jeg undersøge hvorvidt modtagerens forestilling om afsenderen kan bidrage til Wikipedias troværdighed. Til det formål vil jeg anvende en tankegang der er stærkt inspireret af Perelmans skel mellem det *partikulære* og det *universelle* publikum – og derfor vil jeg starte med kort at give min udlægning af hans teori.

Partikulært og universelt publikum

Det skal være sagt med det samme at Perelmans distinktioner og begreber kan være noget dunkle¹⁶. Derfor vil denne redegørelse kun være en fortolkning af hans teorier – som bygger på en grundigere diskussion jeg har fremlagt i Due (2005). Perelmans teori er omfattende og handler både om etik, stil, filosofi og argumentation – men her vil jeg forsøge at holde mig til hans publikumsbegreber.

Centralt i Perelmans tanker om publikum er at det altid vil være talerens mentale konstruktion:

”[...] *the ensemble of those whom the speaker wishes to influence by his argumentation.* [...] The audience, as visualized by one undertaking to argue, is always a more or less systematized construction.” (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969 p. 19, orig. fremhævelse).

Han afviser ikke at man kan forsøge at forholde sig til det *faktiske* publikum, dvs. dem som rent faktisk modtager ens ytring, men hans teori er stærkt afsenderrettet frem for kritikerrettet (jf. Due 2005 p. 31) og har dermed som sin primære interesse at hjælpe retor til en bedre kommunikation – og derfor er det talerens tanker om publikum der er vigtige.

Dette må man have sig for øje når Perelman introducerer skellet mellem det *partikulære* og det *universelle* publikum. Det partikulære publikum er det der kommer nærmest det faktiske publikum; det er en abstraktion, men jeg ser det som en abstraktion der er inspireret af

¹⁶ Perelman roser faktisk sine definitioner for deres uklarhed fordi de afspejler en uklar verden (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969 p. 29).

talerens forestilling om de faktiske tilhørere – eller en del af dem. Med andre ord er det partikulære publikum de mennesker som retor påtænker at overtale i den konkrete situation¹⁷ (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969 p. 19 og p. 28; Due 2005 pp. 19-21).

Det universelle publikum befinder sig på et andet niveau. Det er i måske endnu højere grad en mental konstruktion, for det er talerens forestilling om ethvert rationelt væsen. Hvis man som retor forsøger at overbevise et universelt publikum, skal ens argumentation sigte mod alle 'normale, voksne personer'. Dette kunne lede til den misforståelse at vi allesammen kunne blive enige om ét universelt publikum der sætter standarden for almenlydig argumentation, men det universelle publikum er altid den enkelte talers konstruktion som afhænger af vedkommendes eget verdensbillede.

Everyone constitutes the universal audience from what he knows of his fellow men, in such a way as to transcend the few oppositions he is aware of. Each individual, each culture, has thus its own conception of the universal audience. The study of the variations would be very instructive, as we would learn from it what men, at different times in history, have regarded as *real, true, and objectively valid*. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969 p. 33, orig. fremhævelse)

Perelmans mål med distinktionen mellem partikulært og universelt publikum er at koble den samme med distinktionen mellem overtalelse og overbevisning (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969 p. 28) og på den måde skabe grundlag for afsenders refleksioner over sin egen argumentation og dens mål. I denne opgave er målet med at nævne distinktionen dog blot at lade den være inspiration til et lignende begrebspar – blot på forfattersiden.

Partikulær og universel afsender

Hvis vi vender kommunikationssituationen på hovedet og overfører Perelmans definitioner, kan vi nu tale om en *partikulær afsender* og en *universel afsender*¹⁸. Begge begreber er stadig mentale konstruktioner, og hvor Perelmans publikum er konstrueret af afsenderen, er denne afsender tilsvarende konstrueret af modtageren (publikum).

Denne tankegang er i tråd med med mit argument ovenfor (i afsnittet om troværdighed på hjemmesider) om at man i bedømmelsen af en afsenders ethos altid kun kan tilnærme sig en utopisk 'sandhed' om afsenderen; uanset hvor meget man ved om afsenderen, vil modtagerens billede af vedkommende stadig kun være en konstruktion.

¹⁷ At det ikke behøver være det eksplicite publikum, forklarer Perelman med dette eksempel: "Jeg har set, på en af byens caféer, dette skilt: »God vovse, ikke klatre op på bænken!«, men det indebærer ikke, at alle de hunde, som havde adgang til caféen, var i stand til at læse og forstå fransk." (Perelman 2005 p. 48).

¹⁸ Perelman selv ville muligvis have brugt ordet 'taler' frem for 'afsender' – ligesom andre kunne kalde det for 'forfatter' eller 'retor'. Når jeg her vælger 'afsender', er det alene for at holde fast i terminologien fra kapitlet om troværdighed.

Den partikulære afsender er i så fald det man normalt forbinder med en afsender: nemlig en som man har (eller kan få) et relativt klart billede af hvem er. Langt de fleste trykte tekster har enten en navngiven forfatter eller i det mindste en institution som afsender, ligesom fx tv og radio har en afsender der kan identificeres. Også uden for massekommunikation kan man tale om en partikulær afsender i forbindelse med fx ansigt-til-ansigt-kommunikation, breve og e-mails, telefonsamtaler osv. Afgørende er stadig at min ethosbedømmelse når jeg får en e-mail eller tænder for fjernsynet, bygger på min konstruktion af e-mailens afsender eller studieværten i TV-Avisen ud fra både de grammatiske variabler og fra min forhåndsviden om afsenderen.

Det er dog lidt svært at se det 'partikulære' ved en partikulær afsender før man sammenligner med den universelle afsender. Her er der – hvis man overfører Perelmans tankegang – tale om modtagerens forestilling om en afsender som "[...] consists of the whole mankind, or at least, of all normal, adult persons [...]" (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969 p. 30). Det vil altså sige en afsender som ikke er *ekspert* som sådan, men som repræsenterer ethvert fornuftigt menneske. Det giver sig selv at en sådan afsender er en utopi – findes der noget som helst budskab alle normale voksne mennesker ville kunne blive enige om? – men det betyder ikke at utopien ligger os fjernt. Netop fordi den er en konstruktion, kan man sagtens abstrahere fra det filosofisk umulige i at tale om at noget er 'åbenlyst for enhver'.

Wikipedias universelle afsender

Meningen med at overføre Perelmans skel mellem *partikulær* og *universel* til afsenderen er at man kan se på afsenderen bag Wikipedias artikler som en universel afsender. Hvor artiklerne i fx *Den Store Danske Encyklopædi* har partikulære forfattere – som giver læserne god mulighed for at bedømme artiklernes troværdighed ud fra såvel de enkelte forfattere som hele encyklopædiens ethos – vil jeg argumentere for en tendens til at brugerne af Wikipedia opfatter artiklernes afsendere som 'alle normale, voksne mennesker'.

Det giver sig selv at det ikke er alle normale, voksne mennesker der står bag artiklerne på Wikipedia. Men fordi hele konceptet er at brugerne selv skriver opslagsværket, og fordi det at redigere er umiddelbart tilgængeligt for alle, kan man sige at i hvert fald de normale, voksne mennesker der har læst en artikel, også står som medforfattere efter 'den der tier samtykker'-princippet. Eller med andre ord: hvis man læser en artikel der postulerer at Kaptajn Haddock kendes fra Tintin-tegneserierne og lader det stå, er det ideelt set fordi man mener det er rigtigt. Derfor kan man som læser af en artikel forestille sig at et vist antal mennesker allerede har læst artiklen – og rettet i den hvis de fandt det nødvendigt.

Når jeg skrev at der er tale om tendens, skyldes det at billedet af afsenderen som en universel forfatter afhænger af flere faktorer der antagelig vil ændre sig med tiden.

En faktor er Wikipedias størrelse. Selv om det nuværende antal redigeringer (altså gennemsnitligt 6,79 pr. artikel) sandsynligvis dækker over et langt større antal læsninger, er det stadig ikke mange mennesker – og måske i nogens øjne ikke nok til at repræsentere den samlede masse af rationelle væsener. I hele Wikipedias levetid er antallet af brugere og artikler steget støt, og derfor kan man forestille sig at billedet af den typiske Wikipedia-artikels afsender som universel vil blive mere og mere udbredt.

En anden faktor er modtagernes kendskab til wiki-konceptet; hvis læseren ikke er klar over hvordan Wikipedia fungerer, må man forvente at vedkommende ser en partikulær afsender for sig. Men også her tyder udviklingen på at kendskabet bliver større og større¹⁹.

Endelig kan man spørge om de redigerende brugere overhovedet er tilstrækkeligt repræsentative. Som nævnt ovenfor bygger Wikipedia på værdier lignende dem Castells (2001) identificerer med hackerkulturen – som præges af stor teknisk ekspertise. Dette kan give en begrundet mistanke om at der er en overvægt blandt de redigerende brugere af personer med interesse for it – om ikke andet fordi folk som slet ikke er i stand til at betjene en computer simpelt hen ikke bruger Wikipedia.

Men man kan forestille sig at Wikipedia med tiden bliver mere og mere domineret af det som Castells kalder *virtual communitarians* frem for hackere. Her træder teknologien i baggrunden, og de centrale værdier er "[...] horizontal, free communication [...]" (Castells 2001 p. 54) og "[...] the capacity for anyone to find his or her own destination on the Net, and, if not found, to create and post his or her own information, thus inducing a network." (Castells 2001 p. 55).

Det virker også som om *community*-kulturen allerede er noget af det som driver de redigerende brugere. Knobel & Lankshear (2002) studerer hvordan *ratings* på auktionssitet eBay er med til at give brugerne en elektronisk identitet som kan ses som en kvantificeret online-ethos. Tilsvarende er der en vis grad af fællesskab blandt brugerne på Wikipedia hvor høj pålidelighed og stor indsats indvirker positivt på den enkelte brugers troværdighed i form af det som kan oversættes til henholdsvis *phronesis* og *eunoia*²⁰. Denne bevægelse fra teknisk legeplads til et større fællesskab for personer med flere forskellige interesser og evner kan bidrage til et klarere billede af afsenderen som universel.

¹⁹ Indtil årsskitet 2005/2006 blev Wikipedia nævnt i 137 artikler i artikelbasen Infomedia, og 122 af disse artikler blev bragt i 2005.

²⁰ Dette skal også gerne anerkendes, står der i nogle af anvisningerne om god opførsel på Wikipedia: "Giv et skulderklap, særlig til folk du ikke kender (de fleste holder af at få at vide, at de er ønskede og værdsatte)" (Wikipedia 2005: "Wikikette").

Er en universel afsender troværdig?

Man kan med god ret hævde at utroligt mange mennesker kan tage alvorligt fejl i ganske lang tid, men spørgsmålet er om ikke man alligevel i de fleste dagligdags situationer har en umiddelbar tiltro til andre rationelle væsener?

”Det hører vort menneskeliv til, at vi normalt mødes med en naturlig tillid til hinanden [...]” (Løgstrup 1956 p. 17)

Jeg kan ikke give noget entydigt svar på om den universelle afsender er troværdig, men jeg vil antage at de fleste mennesker i de fleste situationer finder en universel afsender helt tilforladelig. Det bunder blandt andet i at samfundet i dag fungerer på en måde så man har umiddelbar tillid til en stor del af de udsagn man møder til hverdag. Der er masser af undtagelser (reklamer for eksempel) hvor man er på vagt, men der vil altid være tale om partikulære afsendere som man kan have en begrundet mistro til.

Det er svært umiddelbart at sammenligne med andre situationer hvor vi støder på en universel forfatter, fordi det uden for World Wide Web er usædvanligt at hvem som helst har umiddelbar mulighed for at være medforfatter til en given ytring.

Man kan dog i et lidt søgt eksempel sammenligne det med en situation hvor man i en større forsamling spørger om klokken. Hvis én svarer – og alle de andre som også har ur på, ikke reagerer – giver det som regel ingen mening at stille spørgsmålstegn ved troværdigheden af udsagnet, fordi man tager det som et udtryk for at hele forsamlingen af voksne, normale mennesker ved ikke at korrigere tilslutter sig. Her er der – som på Wikipedia – ikke tale om en høje ’sandhed’ (uret kunne gå et par minutter forkert uden at nogen ville påpege manglen på præcision), men om en praktisk anvendelig oplysning som er tilstrækkelig i en dagligdags situation.

Med andre ord vil jeg med alle de ovenstående forbehold påstå at Wikipedia fremstår troværdig for de brugere der opfatter afsenderen som universel.

KONKLUSION

Denne opgaves indledende spørgsmål – kan man stole på indholdet når der ikke er nogen centraliseret kontrol? – må dog besvares mere nuanceret.

For selvfølgelig er der tale om en anden form for troværdighed end i et traditionelt leksikon hvor en klassisk faglig autoritet står som garanti for indholdet. På Wikipedia giver de redigerende brugeres mulighed for at være helt anonyme principielt en større risiko for misvisende og fejlagtige artikler – og de kan have alle mulige forskellige motiver til at bidrage med den

slags materiale. Desuden vil der altid være en risiko for at den artikel man skal bruge, lige er blevet vandaliseret – og ingen har nået at rette det endnu.

Hvis man ser Wikipedia som et leksikon på linje med *Den Store Danske Encyklopædi* eller *Encyclopaedia Britannica*, kan man med andre ord ikke sige at det er troværdigt i en traditionel forstand. Men hvis man ved hvordan Wikipedia fungerer, er klar over hvor let det er at redigere artiklerne og måske endda har prøvet det selv, vil jeg hævde at man er tilbøjelig til at visualisere en universel afsender bag artiklerne – og forholde sig til dem med det i baghovedet.

Dette giver Wikipedia en anden troværdighed end de trykte encyklopædier med partikulære forfattere. De fleste brugere – læsende som redigerende – vil kende til de risici for fejl jeg har nævnt ovenfor og vil derfor forholde sig til indholdet i artiklerne som sandsynlige og almindeligt accepterede oplysninger snarere end endegyldige sandheder. Til gengæld har Wikipedia en aktualitet som ikke findes i traditionelle leksiksa fordi det konstant opdateres – aktuelle begivenheder fra medierne skrives løbende ind i artiklerne.

Desuden giver Wikipedia modtageren udmærkede muligheder for at vurdere hvor mange brugere der har bidraget til artiklen – og dermed i hvor høj grad afsenderen kan opfattes som universel. Men det er spørgsmålet hvor tit den helt nye og uerfarne bruger vil vælge at undersøge en artikels historik og gøre dette til grundlaget for en konkret vurdering af dens troværdighed. Man kunne uden videre gøre dette lettere ved fx i linjen under enhver artikel (hvor tidspunktet for seneste redigering allerede er anført) også at oplyse hvor mange gange artiklen er blevet vist – og hvor mange gange den er blevet redigeret. Dette ville være en umiddelbar genvej til en hurtig bedømmelse af artiklens troværdighed.

For netop antallet af visninger og redigeringer siger meget om artiklens troværdighed. Det er i helt almindelige menneskers læsning og redigering af artiklerne at Wikipedias kontrol består – og i den optik virker det heller ikke hensigtsmæssigt at man på forskellige sprogversioner af Wikipedia eksperimenterer med at begrænse mulighederne for at redigere²¹.

Muligheden for at hvem som helst kan gøre hvad som helst ved artiklerne, er på den ene side den største trussel mod troværdigheden – men det er på den anden side den samme mulighed der er den bedste garanti for Wikipedias troværdighed.

²¹ I den tyske Wikipedia har man forsøgt sig med at låse visse artikler for redigering efter de var blevet godkendt af eksperter (Føhns 2005), og i den engelske udgave har man – blandt andet som følge af hærværk mod kendte menneskers biografier (Pedersen 2005) – lukket for anonyme eller helt nye brugeres mulighed for at oprette nye artikler (Wikipedia 2005: "Wikipedia Signpost/2005-12-26/Semi-protection").

LITTERATUR

- Aristoteles (1996): *Retorik*. På dansk ved Thure Hastrup. 3. oplag. Museum Tusulanums Forlag, København.
- Burbules, Nicholas C. (2002): "The Web as a Rhetorical Place". In: *Silicon Literacies. Communication, Innovation and Education in the Electronic Age* pp. 75-84. Routledge, London.
- Campbell, Karlyn Kohrs & Kathleen Hall Jamieson (1979): "Form and Genre in Rhetorical Criticism: An Introduction". In: *Form and Genre — Shaping Rhetorical Action* pp. 9-32. Speech Communication Association, VA.
- Castells, Manuel (2001): *The Internet Galaxy: Reflections on Internet, Business, and Society*. Oxford University Press, Oxford.
- Due, Anders (2001): "Memerne tager ordet". In: *RetorikMagasinet* nr. 41 pp. 4-7.
- Due, Anders (2005): "Det var ikke med vilje. Om afsenderintention som parameter i normativ retorik". In: *Rhetorica Scandinavica* nr. 34 pp. 17-34.
- Eising, Jesper (2005): "Utroværdigt net-leksikon". In: *Berlingske Tidende* 6. december 2005, 2. sektion p. 9.
- Fogg, Soohoo & Danielson (2002): "How Do People Evaluate a Web Site's Credibility?". Web-side hentet 8. januar 2006 på <http://www.consumerwebwatch.org/dynamic/web-credibility-report-evaluate.cfm>.
- Foss, Sonja K. (1989): "Generic Criticism" in: *Rhetorical Criticism. Exploration and Practice* pp. 111-132. Waveland Press.
- Føhns, Henrik (2005): "Verdens største leksikon". Web-side hentet 20. november 2005 på <http://www.fdb.dk/default.asp?id=6&cid=all&archive=True&aid=874>.
- 'Heelgrasper' (2006): "SV: Wikipedia e-mail". E-mail, 4. januar 2006 kl. 17:07.
- Hoff-Clausen, Elisabeth (2002): *Set gennem nettet – organisationers troværdighed på hjemmesider*. Samfundslitteratur, København.
- Jesiek, Brent K. (2003): "Democratizing Software: Open Source, the Hacker Ethic, and Beyond". Web-side hentet 7. december 2005 på http://firstmonday.org/issues/issue8_10/jesiek/index.html.
- Knobel, Michele & Colin Lankshear (2002): "What Am I Bid? Reading, writing and ratings at eBay.com". In: *Silicon Literacies. Communication, Innovation and Education in the Electronic Age* pp. 15-30. Routledge, London.
- Løgstrup, K. E. (1956): *Den etiske fordring*. Gyldendal, København.
- McCroskey, James (1968): "Ethos: A Dominant Factor in Rhetorical Communication" in: *An Introduction to Rhetorical Communication* pp. 87-107. Allyn & Bacon, Boston.
- Meyrowitz, Joshua (1997): "Tre paradigmer i medieforskningen". In: *Mediekultur* nr. 26 pp. 56-69.
- Miller, Carolyn R. (1998): "Genre as Social Action". In: *Landmark Essays on Contemporary Rhetoric* pp. 123-141. Lawrence Earlbaum Associates, Mahwah, NJ.

- Miller, Carolyn R. & Dawn Shepherd (2005): "Blogging as Social Action". Webside hentet 7. december 2005 på http://blog.lib.umn.edu/blogosphere/blogging_as_social_action.html.
- Nielsen, Kurt Westh (2002): "Net-brugere skriver digitalt opslagsværk". In: *Ingeniøren*, februar 2002.
- Pedersen, Karim (2005): "Netleksikon strammer reglerne". Webside hentet 6. december 2005 på <http://www.comon.dk/index.php/news/show/id=24580>.
- Perelman, Chaïm (2005): *Retorikkens rige*. Oversat af Søren Porsborg & Hanne Roer. Hans Reitzels Forlag, København.
- Perelman, Chaïm & Lucie Olbrechts-Tyteca (1969): *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. Oversat af John Wilkinson & Purcell Weaver. University of Notre Dame Press, Notre Dame.
- Politiken* (2005): "Wikipedia troværdig". In: *Politiken* 15. december, 2. sektion p. 2.
- Warnick (2004): "Online Ethos: Source Credibility in an "Authorless" Environment". Webside hentet 7.12.05 på <http://faculty.washington.edu/barbwarn/com300site/Ethospaper1.htm>.
- Wikipedia (2005): "Administratorer":
<http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Administratorer&oldid=466607>.
- Wikipedia (2006): "Bruger:Cyclonebill":
<http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Bruger:Cyclonebill&oldid=488775>.
- Wikipedia (2006): "Bruger diskussion:Cyclonebill":
http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Bruger_diskussion:Cyclonebill&oldid=488820.
- Wikipedia (2005): "Den danske Wikipedias historie":
http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Den_danske_Wikipedias_historie&oldid=387094.
- Wikipedia (2006): "Forside": <http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Forside&oldid=246688>.
- Wikipedia (2005): "Forældreløse artikler": <http://da.wikipedia.org/wiki/Special:Lonelypages> (19. december 2005 kl. 8:41).
- Wikipedia (2005): "GNU Free Documentation License":
http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=GNU_Free_Documentation_License&oldid=32126317.
- Wikipedia (2005): "History of Wikipedia":
http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=History_of_Wikipedia&oldid=33370916.
- Wikipedia (2005): "Holland":
<http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Holland&oldid=334445>.
- Wikipedia (2005): "Hvad Wikipedia ikke er":
http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Hvad_Wikipedia_ikke_er&oldid=469580.
- Wikipedia (2006): "Hærværk":
<http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:H%C3%A6rv%C3%A6rk&oldid=483325>.
- Wikipedia (2006): "IP address":
http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=IP_address&oldid=33826495.

- Wikipedia (2005): "Kaptajn Haddock":
http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Kaptajn_Haddock&oldid=332945.
- Wikipedia (2005): "List of Wikipedias": http://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias (30. december 2005 kl. 14:29).
- Wikipedia (2006): "Liste over brugere": <http://da.wikipedia.org/wiki/Special:Listusers> (5. januar 2006 kl. 10:25).
- Wikipedia (2005): "Mest almindelige begynderfejl på Wikipedia":
http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Mest_almindelige_begynderfejl_p%C3%A5_Wikipedia&oldid=466964.
- Wikipedia (2005): "Skriv Wikipedia fra et neutralt synspunkt":
http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Skriv_Wikipedia_fra_et_neutralt_synspunkt&oldid=410818.
- Wikipedia (2006): "Sodavand":
<http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Sodavand&oldid=484257>.
- Wikipedia (2006): "Statistik": <http://da.wikipedia.org/wiki/Special:Statistics> (6. januar 2006 kl. 20:30).
- Wikipedia (2006): "Stilmanual":
<http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Stilmanual&oldid=484902>.
- Wikipedia (2006): "Titanic (skib)":
http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Titanic_%28skib%29&oldid=487125.
- Wikipedia (2005): "Velkommen nybegynder":
http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Velkommen_nybegynder&oldid=454262.
- Wikipedia (2006): "Wiki": <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Wiki&oldid=33565795>.
- Wikipedia (2005): "Wikikette":
<http://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Wikikette&oldid=290926>.
- Wikipedia (2005): "Wikipedia Signpost/2005-12-26/Semi-protection":
http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Wikipedia_Signpost/2005-12-26/Semi-protection&oldid=33403617.
- Wikipedia (2006): "Wikipedia Statistik – Tables – Dansk":
<http://en.wikipedia.org/wikistats/DA/TablesWikipediaDA.htm> (6. januar 2006 kl. 20:25).
- Wikipedia (2006): "Wikipedia Statistik – Tables – Engelsk":
<http://en.wikipedia.org/wikistats/DA/TablesWikipediaEN.htm> (2. januar 2006 kl. 22:43).